

Мосієнко Олександр*к.і.н., доц.**Державний університет «Житомирська політехніка»*
<https://orcid.org/0000-0002-7106-8075>**Гордійчук Ольга***к.філос.н., доц.**Державний університет «Житомирська політехніка»*
<https://orcid.org/0000-0003-4606-9188>**Клименко Ігор***к.е.н.**Державний університет «Житомирська політехніка»*
<https://orcid.org/0009-0007-5205-7024>**Кондратюк Юлія***к.і.н., доц.**Державний університет "Житомирська політехніка"*
<https://orcid.org/0000-0002-5570-5505>**Національна безпека України: аналіз ризиків та викликів**

Анотація. У статті розглянуто сутнісні характеристики національної безпеки України, її складові, роль та особливості у контексті глобальної безпеки. Розуміння національної безпеки України представлено у воєнному, політичному, інформаційному, культурному вимірах.

Проаналізовано виклики національній безпеці України з часу проголошення незалежності (1991 р.), помилки внутрішньої та зовнішньої політики, що позбавили Україну військової потужності, успадкованої після розпаду СРСР. Причини тривалої невизначеності зовнішнього курсу й не сформованої національної ідеї висвітлено як на рівні діяльності політичної влади, що перебувала під потужним впливом РФ, так і в контексті динаміки суспільних настроїв українців, їх політичної ментальності. Досліджено вплив на ідентичність та політичну ментальність українців як європейських цінностей і традицій, так і радянських наративів, російської пропаганди, і як ці настрої впливали на державотворчий процес.

Простежено становище України у військово-політичній сфері після здобуття незалежності до Революції гідності; відзначено вплив європейських традицій на державотворчий процес; наголошено на ролі української культури як важливого чинника протидії російській експансії і фактору національної безпеки; висвітлені досягнення України на шляху до євроінтеграції.

Ключові слова: національна безпека; національні інтереси; глобалізація; глобалізаційні виклики.

Актуальність теми. Національна безпека – це комплексне поняття, що залежить від багатьох факторів. В умовах сучасних загроз Україна має приділяти особливу увагу зміцненню всіх аспектів національної безпеки, включаючи політичну стабільність, економічний розвиток, військову оборону, культурну ідентичність та громадську згоду. Зовнішні глобалізаційні виклики безпосередньо впливають на національну безпеку нашої країни. Існує взаємозалежність національної безпеки від внутрішньої та зовнішньої політики держави.

Правову основу забезпечення національної безпеки становлять Конституція України, закони, укази Президента, інші нормативно-правові акти, а також міжнародні договори України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика забезпечення національної безпеки України – від моменту проголошення її незалежності до сучасного стану розвитку в умовах повномасштабної війни – широко представлена у працях вітчизняних дослідників. Поняття національної безпеки, складники та чинники впливу є сферою зацікавлення Д. Павленка, Ю. Семенюка, Ю. Лисецького [10], В. Смолянюка [13]. Глобалізаційні виклики національній безпеці розглядає Р. Войтович [3], Ф. Медвідь [9]. Глобалізаційні виклики та феномен національної ідентичності досліджував М. Козловець [7]. Процес «переідентифікації» українського суспільства має повільний характер. Як слушно зазначає О. Семенова,

антиукраїнські настрої властиві громадянам, які визначають свою ідентичність як «радянську» [12]. Саме тому стійка національна ідентичність молоді – запорука міцної держави. Надзвичайно важливі питання формування національної ідентичності підрастаючих поколінь з практичної точки зору піднімає С. Бойко [2]. До джерельної бази дослідження входять офіційні документи, присвячені окремим аспектам національної безпеки, зокрема Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» [14], аналітичні записки щодо аналізу державної політики у сфері національної безпеки і оборони України, впливу російської імперської ментальності на соціокультурну сферу України [1; 6].

Проте в цих працях фахівці здебільшого зупинялися лише на окремих аспектах цієї проблематики. Розуміння сутності національної безпеки, її складових та факторів впливу, особливо в умовах сучасних гібридних загроз, потребує поглибленого дослідження.

Метою статті є сформування науково обґрунтованих поглядів на розуміння національної безпеки України та факторів, що впливають на неї у контексті глобальних загроз, аналіз досягнень та прорахунків України на цьому шляху.

Методологію дослідження становлять міждисциплінарний підхід та загальнонаукові методи – збір даних, теоретичний та емпіричний аналіз, контент-аналіз офіційних документів та політичних заяв, що стосуються національної безпеки, а також синтез, порівняння, узагальнення та ін.

Викладення основного матеріалу. Національною безпекою є захист і відстоювання інтересів та прав особистості, суспільства, держави в умовах зовнішніх та внутрішніх загроз. Серед основних складових національної безпеки є безпека особистості; державна безпека (рівень захищеності держави від зовнішніх і внутрішніх загроз); громадська безпека (рівень захищеності особистості й суспільства переважно від внутрішніх загроз); техногенна безпека (рівень захищеності від загроз техногенного характеру); екологічна безпека й захист від загроз стихійних лих; економічна безпека; енергетична безпека (як складник економічної безпеки); інформаційна безпека; кібербезпека та ін. Основними завданнями забезпечення національної безпеки є захист державного та суспільного ладу; забезпечення територіальної недоторканності й суверенітету, політичної та економічної незалежності нації; забезпечення здоров'я нації; охорона громадського порядку; боротьба зі злочинністю; техногенна безпека; захист від загроз стихійних лих [10, с. 105].

Глобалізаційні виклики національній безпеці можна поділити на дві категорії:

- зовнішні виклики (пов'язані зі спробами інших держав підкорити собі національну державу, іноді навіть шляхом військового втручання);
- внутрішні виклики (зумовлені внутрішньою політикою держави та процесами, що відбуваються всередині суспільства).

Обидва типи викликів можуть призвести до нестабільності, радикальних трансформацій та політичної реструктуризації. Відповідно внутрішніми параметрами національної безпеки виступають: стратегічна парадигма, домінуюча ідеологія, економічна система. Зовнішніми – виклики, загрози, союзи, блоки, міжнародні структури [3, с. 286].

Внутрішні виклики пов'язані з трансформаціями у соціально-політичній та духовній сферах суспільства, які можуть призвести до:

- ідеологічного та соціально-економічного розколу, втрати національної ідентичності, роздробленість суспільства тощо;
- наростання соціально-політичних та етнічних конфліктів, що дестабілізують суспільний розвиток;
- державно-управлінської кризи, нестабільності системи державного управління та її інститутів.

Глобалізаційні виклики становлять серйозну загрозу національній безпеці. Внутрішні виклики, пов'язані із трансформаційними процесами всередині суспільства, можуть бути особливо небезпечними, оскільки підривають стабільність держави зсередини. Водночас кожна держава у своїй внутрішній політиці має враховувати інтереси всього світового співтовариства, аби у такий спосіб здобути можливість протистояти глобалізаційним викликам [3, с. 286–287].

Головними об'єктами національної безпеки виступають громадяни, їх права та свободи; суспільство, його духовні та матеріальні цінності; держава, її конституційний устрій, суверенітет та територіальна цілісність.

Вітчизняні науковці виокремлюють такі політичні чинники впливу на національну безпеку як національна незалежність, суверенітет, територіальна цілісність, розвиненість громадянського суспільства, демократизм, правова держава. Ці чинники базуються на економічних та військових можливостях держави. Стійка національна ідентичність, розвиток національної самосвідомості та культури, наявність спільної стратегії розвитку та національної ідеї сприяють соціально-політичній безпеці, тобто забезпечують національну згоду та внутрішньополітичну стабільність [10, с. 105].

Розпад Радянського Союзу відбувся у 1991 р., однак його спадщина певною мірою й досі продовжує впливати на українське суспільство, пережитки «радянськості» присутні у різних аспектах суспільно-політичного життя від суспільної свідомості до методів управління державою.

У політиці та економіці відбувся перехід від однопартійної системи до багатопартійності та демократичних інститутів, від планової економіки до ринкової, заснованої на приватній власності та конкуренції. У культурній сфері панування комуністичної ідеології поступилося плюралізму думок та свободі слова.

У сфері національної безпеки, незважаючи на декомунізацію, «радянськість» досі проявляється у бюрократії: складні бюрократичні процедури та централізоване ухвалення рішень ускладнюють розвиток громадянського суспільства й бізнесу. Дотепер дається взяти радянський патерналізм – громадяни очікують допомоги та підтримки від держави замість індивідуальної ініціативи та відповідальності. До початку повномасштабного вторгнення РФ спостерігалася ідеалізація радянського минулого, особливо серед старшого покоління, яке пов'язує його із соціальною стабільністю та впевненістю у майбутньому.

На відміну від країн Балтії та Східної Європи, Україна у перші роки незалежності не пройшла етап глибокого осмислення та відторгнення радянської спадщини на масовому рівні. Це призвело до розколу у суспільстві та відсутності єдиної системи національних цінностей. Відсутність консенсусу, а також постійний деструктивний вплив проросійських сил, суттєво ускладнювали формування загальної ідентичності та національної єдності. У свою чергу, це викликало політичну нестабільність: відсутність чітких цінностей та орієнтирів сприяло політичним розбіжностям та конфліктам. Несформованість чітких позицій щодо власних героїв, подій минулого (голодомори, політичні репресії, національні герої та ін.) є причиною високого рівня вразливості українського суспільства до зовнішнього впливу та маніпуляцій. Пережитки «радянськості» досі присутні у свідомості частини українського суспільства (загалом серед старшого покоління, яке пов'язує СРСР зі своєю молодістю, відчуттями соціальної стабільності та впевненості у майбутньому тощо). На масовому рівні критичне осмислення радянської спадщини, включаючи позитивні та негативні аспекти розпочалося лише після Революції Гідності.

Незавершене осмислення радянського минулого залишається серйозним викликом для України. Формування єдиної системи національних цінностей та зміцнення громадянського суспільства є ключовими умовами для подолання розколу та побудови стабільного майбутнього.

В умовах повномасштабної війни РФ проти України, у суспільно-політичному дискурсі час від часу виникають суперечки щодо рішення політичного керівництва України після отримання незалежності відмовитися від ядерної зброї. Це рішення закріплено Будапештським меморандумом 1994 р. Такі дискусії виглядають провокативно, адже заява, що «Україна усапдукувала третій у світі за потужністю ядерний потенціал» не відповідає дійсності. Україна фактично не володіла ядерною зброєю, не мала оперативного контролю – ключові засоби й командний пункт були у Москві. Зброєю обслуговували виключно росіяни і в українських експертів були сумніви щодо технічного стану ядерних шахт і стану безпеки зброї. Також варто пам'ятати про економічні та політичні наслідки володіння такою зброєю – окрім фінансових витрат, ядерна зброя могла призвести до потенційної конфронтації з іншими державами. Проте після добровільної відмови Україна стала вразливішою до зовнішніх загроз, що засвідчила анексія Криму та війна на Донбасі. Український досвід показує складність прийняття рішень, пов'язаних з ядерною зброєю, та важливість міжнародних гарантій безпеки для держав, які відмовляються від неї [11].

Позаблоковий статус України та Військова доктрина 2012 р. ґрунтувалися на помилковій оцінці військово-політичної обстановки. Військова доктрина вважала збройну агресію проти України малоймовірною, що не відповідало реальності. Відсутність чіткого визначення загроз призвела до недостатньої підготовки держави до збройного захисту [6]. Наслідками помилкової оцінки стали анексія Криму у 2014 році й війна на Донбасі, коли росія скористалася неготовністю України до оборони, а з 2022 р. повномасштабна війна РФ проти України.

У період становлення незалежності Україна зіткнулася з низкою викликів у сфері безпеки та розвитку оборонної промисловості. Для захисту суверенітету та територіальної цілісності на період перебудови пострадянської армії у національні збройні сили Україна у 1992 р. створила Національну гвардію як додаткову воєнізовану структуру.

На рівні ідей та цінностей, тобто в ідеологічному сенсі, Україна завжди тяжіла до Європи. Проте історичні обставини часто змушували її опинитися у сфері впливу Росії. Тісне співіснування з цією країною в рамках імперії та СРСР ставило під загрозу існування українського народу як самостійної нації. Відсутність власної державності чи її нестабільність обмежували можливості України у виборі свого шляху. Історичний шлях України демонструє її приналежність до європейської цивілізації та прагнення демократії. Проте геополітичне становище і тиск з боку Росії ускладнювали реалізацію цього вибору [7, с. 522].

Значний вплив на питання національної безпеки справило тривале розділення українського народу й перебування українських земель у складі різних держав. Російська імперія, як і інші імперії, використовувала топоніміку для позначення своїх володінь та зміцнення контролю. У процесі інтеграції українських земель до Російської імперії нав'язувалися імперські назви та символи, проводилася політика уніфікації законодавства та освіти за імперськими стандартами. Русифікацію та імперську політику щодо України продовжив СРСР.

Концепція «радянського народу» в СРСР слугувала інструментом нейтралізації етнічних відмінностей та зміцнення унітарної системи. Побудова соціалізму та комунізму проголошувалася найвищою метою, покликаною об'єднати народи СРСР і нівелювати етнічні зв'язки. Імперська політика стала інструментом контролю та асиміляції, спрямованими на придушення національної ідентичності та зміцнення централізованої влади.

Тривалий період політичного поневолення суттєво вплинув на суспільно-політичну свідомість українського народу, деформував основні риси його ментальності. Українське суспільство піддавалося обмеженням, заборонам мови, віри, культури, фізичному знищенню, однак навіть авторитарними методами не вдалося підкорити чи асимілювати українців. Цьому сприяло існування давньої протонаціональної свідомості, що переросла в сильне національне почуття, унікальність української культури та її відмінності від сусідніх культур. Необхідність осмислення української ідентичності та протистояння імперським нарративам залишаються актуальними темами і сьогодні.

Концепції «дружби народів», «братства» українського та російського народів, «возз'єднання України з росією» призвели до утворення подвійної ідентичності – української та радянської. У південно-східних регіонах України тривалий час залишався сильний вплив російсько-радянських нарративів, що уповільнювало процес формування національної ідентичності.

Радянська ідеологія мала суттєвий вплив на формування історичної пам'яті українців, створюючи подвійну ідентичність та розмиваючи національну самовизначеність. Сучасна Україна стикається з проблемами в процесі переосмислення своєї ідентичності, особливо в регіонах з сильним російсько-радянським впливом [12, с. 160].

Вплив на ментальність українців комуністичної ідеології проявився в ідеологізації та підміні українських національних цінностей комуністичними. Голодомор 1932–1933 рр. та репресії фізично знищували українську інтелігенцію та всіх носіїв національної ідентичності. Розкуркулення селянства, масові депортації зруйнували традиційний спосіб життя. Формувався «homo soveticus» – радянська людина без почуття громадянства та національності.

Психологія патерналізму та спадщина радянської системи суттєво впливає на формування ідентичності українців. Регіональні відмінності в етнічному складі населення також відіграють певну роль у цьому процесі. Ностальгія для Радянського Союзу серед деяких українців пов'язана з потребою у «батькові» – державі, яка забезпечувала соціальні гарантії та стабільність [5, с. 27]. Авторитарна модель радянського суспільства сприяла формуванню пасивної громадянської позиції серед населення [12, с. 164]. Звідси й певні труднощі сприйняття ліберальних цінностей.

Дослідження демонструють, що в регіонах з переважанням української етнічної компоненти існує сприятлива основа для формування української національної ідентичності. Натомість регіони зі значним російським етнічним компонентом характерні більшим тяжінням до російсько-радянської ідентичності [12, с. 166].

Українську культуру доцільно розглядати як важливий чинник протидії російській експансії, особливо у східних регіонах України, де регіональні ідентичності традиційно були орієнтовані на росію і була серйозна конкуренція з боку експансивної російської культури. Значна кількість російськомовних громадян України за звичкою використовували російські канали комунікації та інформації, що впливало на їх світогляд. Українська культура є ключовим суб'єктом соціальної дії та громадянського суспільства, сприяючи демократизації, захисту прав людини, євроінтеграції та розвитку креативної економіки. Сьогодні культура відіграє важливу роль у боротьбі з політичними атавізмами, такими як реваншистські ідентичності, що ґрунтуються на радянському минулому [1].

Завданням державної політики є відновлення історичної пам'яті. Вітчизняні науковці справедливо наголошують на необхідності активізації гуманітарної політики держави, особливо у сферах науки, освіти та культури. Основне завдання – відновлення історичної пам'яті через об'єктивні дослідження та ознайомлення широкого загалу з їх результатами. Важливим є подолання кризи національно-культурної ідентичності, яка у поліетнічному суспільстві може призвести до соціальної напруги та поширення антиукраїнських настроїв. Процес позбавлення від радянського менталітету вимагає м'якого та поступового підходу. Водночас важливо враховувати регіональні мовні, релігійні, етнічні та інші особливості, уникаючи маніпуляцій.

Гуманітарна політика та економічний розвиток відіграють важливу роль у формуванні національної ідентичності українців. Необхідний баланс між відновленням історичної пам'яті, подоланням кризи ідентичності та повагою до регіональних відмінностей, щоб забезпечити сталий розвиток та соціальну гармонію в Україні [12, с. 166–167].

В умовах військового вторгнення росії на територію України вагому роль відіграло громадянське суспільство, яке проявило себе як потужна сила, відіграло вирішальну роль у забезпеченні національної безпеки, продемонструвавши високий рівень самоорганізації, патріотизму та солідарності, зірвавши плани агресора щодо розчленування України. Громадянська активність проявилась у створенні добровольчих формувань для захисту північних та східних регіонів України. Сформувалися сили місцевої самооборони

в регіонах з потенційними загрозами. Потужний волонтерський рух і зараз суттєвою мірою забезпечує матеріально-технічну та гуманітарну підтримку армії. Громадські організації доповнюють державні механізми щодо каналів обміну полоненими. Створення мас-медійних центрів допомагає протистояти ворожій пропаганді. Організація антиросійських виступів української діаспори по всьому світу також є частиною інформаційного спротиву [13, с. 177–178]. Цей досвід свідчить про важливість громадянської активності та сильного громадянського суспільства для захисту національних інтересів та суверенітету країни.

Готовність українського суспільства до збройного захисту національних цінностей у 2014 р. зумовлена історичним військовим потенціалом українства. Протягом століть прагнення незалежності супроводжувалося створенням своїх військових формувань. Як влучно зауважив В. Смолянюк, термін «Воююча Україна» перетворився з історичного архаїзму на героїчну сучасність. Після Революції гідності суспільство запропонувало розширене розуміння національної безпеки, включаючи не лише захист національних інтересів, а й національних цінностей. Національні інтереси, що залежать від політичної ситуації, доповнюються національними цінностями, які є стійкими маркерами якості державного процесу. До формули «держава – національні інтереси – національна безпека» додалася формула «громадянське суспільство – національні цінності – національна безпека». Досягнення спільної мети стало можливим завдяки об'єднанню зусиль держави та суспільства. Національні цінності виступають «культурним кодом», що забезпечує культурну ідентифікацію особистості, народу та нації. Відповідно система цінностей зберігає націю як носія унікальної культурної спадщини [13, с. 179].

Історичний військовий потенціал українства та розширене розуміння національної безпеки, що включає захист національних цінностей, пояснюють готовність українського суспільства до опору у 2014 та 2022 рр. Об'єднання зусиль держави та суспільства відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки та збереженні культурної ідентичності.

Існує безліч інтерпретацій національних цінностей України, які відображають різні аспекти культурної спадщини та суспільних ідеалів.

Фахівці різних галузей погоджуються, що вищою цінністю виступає суб'єктність українського народу, фундаментальними цінностями – національний дух та креативність, а базовими – духовність, альтруїзм, терпимість та ін. Ці загальнолюдські ідеали доповнюються козацькими чеснотами, серед яких патріотизм, свобода, рівність, братерство, моральність та турбота про народ. Український народ зразок толерантності та поваги до інших національностей [13, с. 181].

Різноманітність інтерпретацій національних цінностей свідчить про багатство та багатогранність української культури. Ці цінності є фундаментом для формування національної ідентичності, соціальної гармонії та сталого розвитку України.

Після Помаранчевої революції 2004 р. та особливо після Революції Гідності 2013–2014 рр. в Україні відбулося пробудження національної самосвідомості та гордості. Вибравши європейський вектор розвитку, суспільство почало активніше звільнятися від «радянської спадщини».

Проявами національної самосвідомості стали демонтаж радянських символів та звільнення міст від пам'ятників Леніну та іншим радянським вождям, початок процесу перейменування вулиць, площ, населених пунктів, що відображає відмову від радянського минулого. Відбулося підвищення статусу та престижу української мови, активізація розвитку української музики, кіно та інших сфер культури. Завданнями на майбутнє залишаються необхідність проведення просвітницької роботи для формування нового світогляду та менталітету, тобто подолання «радянської спадщини» в менталітеті [5, с. 28].

Пробудження національної самосвідомості в Україні – це тривалий та складний процес, що потребує не лише формальних змін, а й глибокої трансформації світогляду та ментальності суспільства. В умовах російсько-української війни українська мова відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності, відбиваючи так звану «комунікаційну революцію» у країні. Засобами такої революції стало переважання україномовного контенту на радіо та телебаченні. Іноземні дослідники зазначають, що трагедія повномасштабної війни стала поштовхом для трансформації національної ідентичності, змінивши ставлення російськомовних громадян до росії [2, с. 20].

Для формування національної ідентичності потрібно розширювати сфери використання української мови, забезпечувати доступ до правдивої інформації та розвиток критичного мислення. Виховання національної гідності має сприяти подоланню комплексу меншовартості.

Національний інститут стратегічних досліджень визначив основні напрями, які є пріоритетними для розвитку України та забезпечення її національних інтересів. Серед них, насамперед, захист суверенітету та територіальної цілісності. Подолання економічної кризи та створення умов для сталого розвитку економіки допоможе досягти національної згоди, політичної та соціальної стабільності. Інтеграція України до європейської та світової спільноти забезпечить створення демократичного суспільства, заснованого на засадах свободи, рівності та верховенства права. Нарешті, перемога України та допомога Європи дозволить створити цілісну систему забезпечення національної безпеки. Героїчна боротьба українського

народу відображає прагнення України до зміцнення своєї незалежності, забезпечення добробуту громадян та зайняття гідного місця у світовому співтоваристві [9, с. 784].

Ще на початку XXI ст. дослідники відзначали, що перед Україною відкривається кілька варіантів політичного розвитку, серед яких євроінтеграція є найперспективнішою. Причому перспективним виглядали пропозиції євроінтеграції з поступовим входженням в єдину Європу через регіональні альянси з Польщею, Чехією, Угорщиною та іншими європейськими країнами [7, с. 524]. Але попри відмінності у деталях, ні в кого з інтелектуальних кіл не викликало сумнівів, що євроінтеграція сприятиме проведенню реформ та розвитку країни за зразком ефективної європейської моделі. Інтеграція до європейських структур відповідає засадничим інтересам українського народу [7, с. 525].

Стратегія національного розвитку України має будуватися на принципі синхронізації процесів національного самоствердження та інтеграції до Європи. Для успішної інтеграції до європейської спільноти Україна має перемогти у війні з РФ, реалізувати низку реформ, національно самоствердитися, ставши економічно, політично та соціально стабільною державою. Як зауважують дослідники питання, орієнтація на Захід повинна супроводжуватись прагненням бути гідними європейського вибору, а не пасивним очікуванням допомоги ззовні. Для продуктивного національного розвитку необхідно навчитися конкурувати в сучасному світі та привести основні державні процеси відповідно до європейських стандартів. Європа очікує від України реальних змін і серед них важливе місце займає подолання корупції [7, с. 534].

Вітчизняні фахівці констатують прогрес у зближенні законодавства України із законодавством ЄС, про що свідчить розробка та ухвалення низки нормативно-правових актів у цій сфері. Проте, незважаючи на вжиті заходи, адаптація законодавства про державну службу до вимог ЄС не завершена. Зазначається, що законодавство України не повною мірою регулює процеси адаптації європейських норм. Зокрема, немає чіткого механізму виконання прийнятих нормативних актів. Аналіз європейського досвіду показує, що ефективна державна служба має ґрунтуватися на засадах адміністративного права ЄС для забезпечення надійності системи державного управління [8, с. 150].

В умовах глобалізації виникає необхідність у новій концепції захисту національних інтересів, яка враховує сучасні виклики та тенденції. Ключовими аспектами нової концепції виступають пріоритет національних інтересів, незалежна державна політика, і відповідно забезпечення умов реалізації інтересів особистості, нашого суспільства та держави відповідно до системи національних інтересів [3, с. 291].

У сучасному світі, особливо в умовах глобалізації, національна та міжнародна безпека тісно взаємопов'язані та взаємозалежні. Ефективним способом протистояння викликам глобалізації є регіоналізація безпеки. В умовах глобалізації національна безпека невіддільна від міжнародної. Регіоналізація сфери безпеки є ефективним механізмом забезпечення стабільності та протидії викликам сучасного світу [3, с. 289–290].

Зовнішня політика України має будуватися на засадах стратегічного партнерства та прагматичного співробітництва з іноземними державами та міжнародними організаціями.

Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» прямо вказує, що розвиток стратегічних відносин з ЄС, НАТО та США є пріоритетним напрямком зовнішньої політики [14].

Серед основних аспектів забезпечення національної безпеки можна виокремити:

- Ефективне управління та реформи: впровадження реформ, спрямованих на розвиток країни, підвищення рівня життя та зміцнення національної ідентичності.
- Соціальна згуртованість та толерантність: подолання ксенофобії, нетерпимості та дискримінації, створення умов для гармонійного співіснування різних соціальних груп.
- Громадянська рівність та політична стабільність: забезпечення політичної рівності громадян, захист прав та свобод людини, підтримання політичної стабільності.
- Виховання та освіта: виховання молоді на основі національних цінностей, патріотизму та громадянської відповідальності.

Сучасні дослідники ризиків та надзвичайних ситуацій, апелюючи до теорії нелінійної динаміки, наголошують на необхідності ретельного моніторингу змін системних параметрів світу для забезпечення безпеки. Поряд з технологічним прогресом та геополітичними зрушеннями відбулася фундаментальна зміна системних властивостей світу. У сучасному динамічному світі постійно з'являються нові форми конфліктів, нові сфери суперництва та нові загрози безпеці [1].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Людство напрацювало механізми забезпечення національної безпеки окремих країн та світового порядку у вигляді міжнародного права, конвенцій, договорів, союзів та військових блоків. Однак, як показує приклад України, величезне значення мають власна політична стратегія держави, демократичність та мирлобність сусідніх країн, чіткі консолідовані дії міжнародної спільноти щодо зупинення й притягнення до відповідальності агресорів та порушників системи національної безпеки.

В умовах глобалізації національна безпека кожної країни спрямована на захист власних громадян, суспільства як цілісності, забезпечення сталого розвитку держави. В умовах нелінійного світу та зміни

системних властивостей виникають нові виклики та загрози безпеці. Високий ступінь захищеності інтересів та прав особистості, суспільства, держави від зовнішніх та внутрішніх загроз є фундаментальною складовою національної безпеки.

Повномасштабна військова агресія росії спричинила величезні втрати та руйнування, енергетичну та міграційну кризу, ускладнила процеси політичної трансформації та модернізації, водночас роблячи їх ще більш необхідними. Те, що війна досі триває, супроводжується величезною кількістю злочинів проти людства, порушень прав військового та цивільного населення є свідченням кризи міжнародної системи безпеки. У ХХІ столітті країна агресор рф намагається заперечити силу права, демократичних цінностей та свобод, за яким живе цивілізований світ, правом застосування сили. Перемога України є запорукою регіональної безпеки Центрально-Східної Європи та глобальної безпеки в цілому.

Ключовими аспектами забезпечення національної безпеки України є: перемогти у військовому протистоянні з росією, прогнати окупантів зі своєї території, повернути полонених та незаконно утримуваних громадян; відбудова та модернізація України, ефективне політичне управління й реформування основних сфер життєдіяльності, економічний розвиток та зниження рівня корупції; євроатлантичний курс – вступ до ЄС та НАТО як гарантія безпеки у майбутньому; зміцнення духовної складової українського суспільства – національної ідентичності, аксіологічного онтологічного фундаменту, освіта й виховання на основі спільних для всього українського суспільства цінностей та цілей, підвищення політичної грамотності населення, розвиток громадянського суспільства, що є запорукою участі громадян у прийнятті рішень, діалогу й співпраці з владними інститутами.

Список використаної літератури:

1. *Астаф'єв А.О.* Вплив російської імперської ментальності на соціокультурне відчуження в Україні: шляхи подолання. Аналітична записка / *А.О. Астаф'єв* // Національний інститут стратегічних досліджень. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/vplyv-rosiyskoi-imperskoi-mentalnosti-na-sociokulturne>.
2. *Бойко С.* Формування національної ідентичності української молоді в умовах російсько-української війни / *С.Бойко* // Українознавчий альманах. – 2022. – № 30. – С. 17–22.
3. *Войтович Р.* Глобалізаційні виклики національної безпеки: геополітичний аспект / *Р.Войтович* // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2010. – № 20. – С. 285–297.
4. *Волянюк А.* Національна безпека України: Складові елементи та виклики сьогодення / *А.Волянюк*. – 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mil.in.ua/uk/blogs/natsionalna-bezpeka-ukrayiny-skladovi-elementy-ta-vyklyky-sogodennya/>.
5. *Гордійчук О.О.* Вплив комуністичної ідеології та радянської дійсності на ментальність українців: соціально-філософський аналіз / *О.О. Гордійчук* // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. – 2019. – № 24. – С. 25–31.
6. *Дацюк А.* Аналіз державної політики у сфері національної безпеки і оборони України / *А.Дацюк, В.Садовський, О.Полтораков, Р.Марутян*. – К., 2015. – 40 с.
7. *Козловець М.А.* Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації / *М.А. Козловець*. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
8. *Комонюк А.Є.* Проблемні питання адаптації державної служби до стандартів Європейського союзу / *А.Є. Комонюк, В.Г. Чорна* // Наукові записки. Серія: Право. – 2022. – № 13. – С. 146–151.
9. *Медвідь Ф.М.* Національна безпека і національні інтереси України в глобалізованому світі / *Ф.М. Медвідь* // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 2017. Спецвипуск. – С.781–789.
10. *Павленко Д.Г.* Національна безпека: поняття, складники, чинники впливу / *Д.Г. Павленко, Ю.В. Семенюк, Ю.М. Лисецький* // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. – 2021. – № 3. – С. 102–108.
11. *Рябих В.* 29 років безпеки та оборони України: від спадщини СРСР до НАТО / *В.Рябих*. – 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://defence-ua.com/army_and_war/bezpeki_ta_oborona_ukrajini_vid_nasliddja_srsr_do_nato-1473.html.
12. *Семенова О.* Радянська ідентичність у соціо- та етнокультурному просторі сучасної України / *О.Семенова* // Українознавство. – 2020. – № 4 (77). – С. 159–169.
13. *Смоляннюк В.* Національна безпека незалежної України: осягнення сутності / *В.Смоляннюк* // Політичні дослідження. – 2021. – № 1. – С. 163–186.
14. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» : Затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. – 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення 02.05.24).

References:

1. Astafiev, A.O. (2015), «Vplyv rosiyskoi imperskoi mentalnosti na sotsiokulturne vidchuzhennia v Ukraini: shliakhy podolannia, *Analitychna zapyska*, Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen, [Online], available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/vplyv-rosiyskoi-imperskoi-mentalnosti-na-sociokulturne>.
2. Boiko, S. (2022), Formuvannia natsionalnoi identychnosti ukrainskoi molodi v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny, *Ukrainoznavchy almanakh*, № 30, S. 17–22.

3. Voitovych, R. (2010), «Hlobalizatsiini vyklyky natsionalnoi bezpeky: heopolitychnyi aspect», *Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei*, № 20, S. 285–297.
4. Volianiuk, A. (2021), Natsionalna bezpeka Ukrainy: Skladovi elementy ta vyklyky sohodennia, [Online], available at: <https://mil.in.ua/uk/blogs/natsionalna-bezpeka-ukrayiny-skladovi-elementy-ta-vyklyky-sogodennya/>
5. Hordiichuk, O.O. (2019), «Vplyv komunistychnoi ideolohii ta radianskoi diisnosti na mentalnist ukrainsiv: sotsialno-filosofskyi analiz», *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filos.-politoh. Studii*, № 24, S. 25–31.
6. Datsiuk, A., Sadovskyi, V. Poltorakov, O. & Marutian, R. (2015), Analiz derzhavnoi polityky u sferi natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy, K., 40 s.
7. Kozlovets, M.A. (2009), *Fenomen natsionalnoi identychnosti: vyklyky hlobalizatsii*, Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 558 s.
8. Komoniuk, A.Ye. & Chorna, V.H. (2022), «Problemni pytannia adaptatsii derzhavnoi sluzhby do standartiv Yevropeiskoho soiuзу», *Naukovi zapysky. Seriiia: Pravo*, № 13, S. 146–151.
9. Medvid, F.M. (2017), «Natsionalna bezpeka i natsionalni interesy Ukrainy v hlobalizovanomu sviti», *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia istorychna, Spetsvypusk*, S.781–789.
10. Pavlenko, D.H., Semeniuk, Yu.V. & Lysetskyi, Yu.M. (2021), «Natsionalna bezpeka: poniattia, skladnyky, chynnyky vplyvu», *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia: Derzhavne upravlinnia*, № 3, S. 102–108.
11. Riabykh, V. (2020), 29 rokiv bezpeky ta oborony Ukrainy: vid spadshchyny SRSR do NATO, [Online], available at: https://defence-ua.com/army_and_war/bezpeki_ta_oborona_ukrajini_vid_nasliddja_srsr_do_nato-1473.html
12. Semenova, O. (2020), «Radianska identychnist u sotsio- ta etnokulturnomu prostori suchasnoi Ukrainy», *Ukrainoznavstvo*, № 4 (77), S. 159–169.
13. Smolianiuk, V. (2021), «Natsionalna bezpeka nezaleznoi Ukrainy: osiahnennia sutnosti», *Politychni doslidzhennia*, № 1, S. 163–186.
14. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy «Bezpeka liudyny – bezpeka krainy», Zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku № 392/2020, [Online], available at: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (data zvernennia 02.05.24).

Mosienko O., Hordiichuk O., Klymenko I., Kondratiuk Y.

National security of Ukraine: analysis of risks and challenges

Abstract. The article examines the essential characteristics of Ukraine's national security, its components, role and features in the context of global security. The understanding of Ukraine's national security is presented in military, political, information, and cultural dimensions.

The challenges to Ukraine's national security since the declaration of independence (1991), the mistakes of domestic and foreign policy that deprived Ukraine of the military power inherited after the collapse of the USSR are analyzed. The reasons for the prolonged uncertainty of the foreign policy and the unformed national idea are highlighted both at the level of the political authorities, which were under the strong influence of the Russian Federation, and in the context of the dynamics of public sentiment of Ukrainians and their political mentality. The influence of European values and traditions, Soviet narratives, and Russian propaganda on the identity and political mentality of Ukrainians, and how these sentiments affected the state-building process are studied.

The situation of Ukraine in the military-political sphere after independence to the Revolution of Dignity is traced; the influence of European traditions on the state-building process is noted; the role of Ukrainian culture as an important factor in countering Russian expansion and a factor of national security is emphasized; Ukraine's achievements on the path to European integration are highlighted.

Keywords: national security; national interests; globalization; globalization challenges.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2024.